

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ УГОДИ НА РОЗПОДІЛ ПРОДУКЦІЇ ПІД ЧАС ОСВОЄННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАДР США

**Закревський Андрій Анатолійович, аспірант
Ігнат'єв Станіслав Євгенович, кандидат географічних наук, професор
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»;
начальник департаменту науково-технічного нагляду
за експлуатацією та розвитку
ПСГ філія «Інститут транспорту газу» АТ «Укртрансгаз»**

© Закревський А.А., 2025

© Ігнат'єв С.Є., 2025

Стаття отримана редакцією 10.03.2025 р.

The article was received by editorial board on 10.03.2025

Вступ. 3-го лютого 2025 року президент США Дональд Трамп заявив, що хоче укласти з Україною угоду про надання допомоги в обмін на гарантії доступу до рідкісноземельних металів. Сьогодні відбуваються активні дискусії щодо вимоги від США із передачі українських надр у користування на суму у 300 млрд. доларів США. Автори вважають, що пропозиція від США є унікальною можливістю для України щодо ефективного освоєння надр, створення нових робочих місць, наповнення державного бюджету та розвиток супутніх бізнесів, що створюють додану вартість сировині. У публікації розглянуто застосування економічно-правового інструменту – угоди про розподіл продукції на прикладі досвіду Казахстану та України, а також здійснено аналіз локалізації покладів рідкоземельних корисних копалин на території країни.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Управлінню викопними паливними ресурсами в рамках угод про розподіл продукції в економічній літературі приділяється значна увага. Зокрема, Павлюк К.В. щодо сутності і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави [1] на прикладі підприємств видобувної галузі. У роботі Фесенко І.А. [2] розкрито форми партнерства, як організаційно-економічні механізми управління ресурсним потенціалом видобувних підприємств. Малицький А. А. проаналізував угоду про розподіл продукції як основу для забезпечення функціонування організаційно-економічного механізму управління підприємствами видобувної галузі [3]. У роботі Ліпич О. М. [4] розглянуто ефективність використання угод для розподілу продукції як важливий фактор впливу на ефективність виробничо-ресурсного потенціалу підприємства нафтогазової промисловості. Приклад спільної діяльності для розвитку вуглевидобувних підприємств на прикладі приватних шахтоуправлінь донецького кам'яновугільного басейну розглянуто у публікації [5] під авторством Трифонові О. В. У статті Єфімова О. проаналізовано угоди про розподіл продукції як елемент системного підходу в управління видобувного підприємства [6], а Шаманська О. І. в роботі [7] наголошує на важливості угод як запоруки формування потенціалу розвитку добувального підприємства.

Метою дослідження є визначення економічних та правових аспектів укладання угоди про розподіл продукції, враховуючи попередній український та міжнародний досвід, а також, – оцінка географічного розподілу локалізації покладів рідкоземельних корисних копалин на території країни.

Основний матеріал і результати. Угода про розподіл продукції (УРП) – особливий вид договору про заснування спільного підприємства. Зазвичай угода про розподіл продукції є договором про розподіл природних ресурсів, укладеним між зарубіжною видобувною компанією (підрядником) і державним підприємством (державною стороною), уповноважує підрядника провести пошуково-

розвідувальні роботи і експлуатацію в межах певної області (контрактна територія) відповідно до умов угоди. [8]

Суть УРП зводиться до того, що один учасник угоди (в особі держави) надає доручення іншому учаснику (в особі інвестора) здійснення протягом узгоджених між ними термінів пошукових, розвідувальних робіт та видобутку викопних природних ресурсів на визначених ділянках (або одній ділянці) надрокористування, а, також, проведення ряду робіт, що обумовлені даною угодою. В свою чергу інвестційна компанія, розуміючи ризики та використовуючи власні матеріальні та нематеріальні ресурси проводить, обумовлені в угоді, роботи. Витрати, які несе інвестор в рамках даного об'єму робіт, компенсуються за рахунок передачі долі прибутку від реалізації отриманої продукції. [8]

Сторонами УРП виступають інвестор і уряд держави, в окремих випадках організація, що здійснює самоврядні функції в межах адміністративної одиниці, до якої приурочена територія надрокористування. До УРП можуть входити й інвестиційна група, якщо їх відповідальність є солідарною за передбачені цією угодою зобов'язання. За своєю правовою природою угода про розподіл продукції є інвестиційним договором комплексного характеру, який охороняє цивільно-правові (приватні) й владні (публічно-правові) відносини.

Хоча вперше концепцію УРП застосовували в Болівії на початку 50-их, першу угоду про розподіл продукції в сучасному розумінні підписали в серпні 1966 року в Індонезії.

Успішний кейс УРП ТОВ «Тенгішевроіл» (Республіка Казахстан)

Як близький приклад використання УРП – Республіка Казахстан – родовище Тенгіз і спільне підприємство «Тенгішевроіл», яке вже майже 30 років є бюджетоутворювальним підприємством Казахстану, перетворилося вже на нафтохімічний кластер світового рівня і згенерувало навколо себе розвиток супутнього казахстанського бізнесу на мільярди доларів.

Запаси нафти Тенгізького і Королівського родовищ, які розробляються за угодою про розподіл продукції, складають 1,4 мільярда тонн (11,5 мільярда барелів). Тенгізьке родовище – це найглибше у світі нафтове родовище-супергігант, верхній нафтоносний колектор якого залягає на глибині близько 4000 метрів. Тенгізький колектор простягся на 21 кілометр (13 миль) у довжину та 20 кілометр (12 миль) завширшки, а висота нафтоносного пласта становить 1,6 кілометра.

В УРП ТОВ «Тенгішевроіл» беруть дольову участь:

- Державна компанія «КазМунайГаз» – 20%.
- Транснаціональна компанія “Chevron” – 50%.
- Дочірнє підприємство корпорації ExxonMobil «ЕксонМобіл Казахстан» – 25%.
- Російська приватна нафтова компанія «Лукойл» – 5%.

Прямі виплати до державного бюджету Республіки Казахстан у 2024 р. становили 11 млрд. доларів США на рік, а з початку дії угоди на розподіл продукції (укладеного в 1993 році) становлять 201 млрд. доларів США.

УРП – український досвід Royal Dutch Shell та товариства з обмеженою відповідальністю «Надра Юзівська».

Зміст УРП між нашою державою та Royal Dutch Shell був предметом наукових та юридичних дискусій на найвищих експертних майданчиках, висновком яких було: УРП є більш ефективним інструментом, у порівнянні із спеціальними дозволами надрокористування, а саме:

1. В умовах УРП закладається п'ятдесятирічний горизонт реалізації, на відміну – до 5–7 у спецдозволах.

2. Спеціальний дозвіл має набагато менші площі геологорозвідки та видобування корисних копалин, ніж може передбачатись в УРП. Діюче законодавство передбачає покрокову інструкцію, щодо імплементації низки ділянок спеціальних дозволів у одну територію дії УРП. [3]

3. В умовах укладання даного типу угоди може передбачатися встановлення терміну використання базових нормативно-правових актів, що діють на момент укладання УРП. Тобто, за умови зміни у НПА в період дії УРП, дані новели не вплинуть на зміст та спосіб реалізації угоди, як то: розмір податків, спеціальних зборів, нормативної оцінки земель, ставки рентної плати тощо. Але, якщо відбувається лібералізація законодавства, то інвестиційна сторона може нею скористатись. [4]

4. Важливим є обмеження цінового обмеження на нафту та газ, що здійснені під час реалізації УРП, на відміну до видобувної продукції, що має внутрішнє походження. [4] Це саме стосується й використання виручки з валютних операцій. [5]

В УРП, що аналізується в даній роботі закріплено паритетність учасників у рівних частках – по 50%. Враховуючи даний фактор, розглянемо

Нижче розберемося різних типах продукції, що зазначені в УРП: отримана від компенсації або прибутку.

Компенсаційна продукція в УРП – вартість видобутих вуглеводнів, що покривають (компенсують) витрати на дослідження та розвиток [7]. В угоді, що розглядається її максимальний об'єм встановлений на рівні 65%. Якщо буде видобуток 1 млн. м³ газу ущільнених пісковиків, то інвестори отримують 650 тис. м³ (що буде розділено рівно навпіл між двома сторонами у вигляді компенсації), а 350 відійде у державну частку (із урахуванням податків).

Тому, в УРП вводиться поняття R-фактору, що розраховується із співвідношення, розміщеного нижче: Сама формула виглядає так:

$$R = (X+Y)/Z, \quad [8]$$

де X – вартість газу, який буде компенсований за попередній річний період;

Y – вартість долі інвесторів (-а) у прибутковій частині УРП, без врахування податкового навантаження. після оподаткування, за попередній річний період обліку;

Z – сума інвестицій та поточних видатків, що понесені сторонами з початку укладання УРП.

Зміст УРП передбачає 3 вартісних проміжки R-фактору, що мають суттєвий вплив на визначення долі прибутку (рисунок 1).

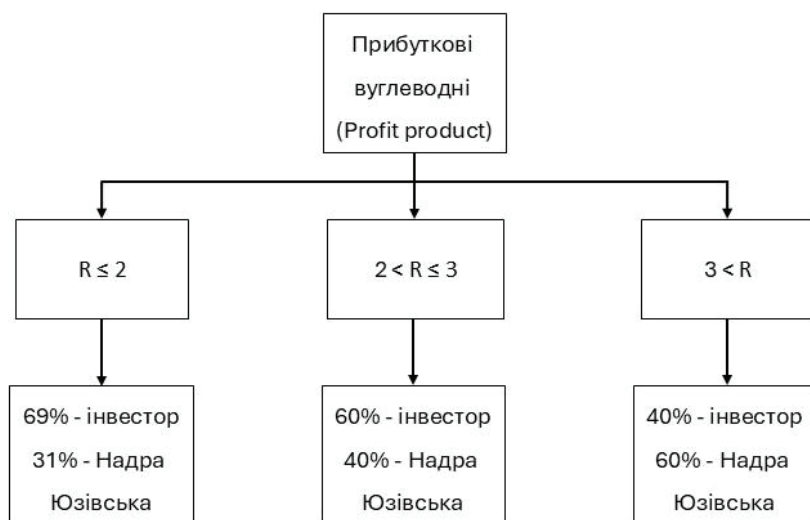

Рис. 1. Формування R-фактора, що мають суттєвий вплив на визначення долі прибутку

Джерело: складено авторами

Використання R-фактору, що вираховується за вищенаведеним співвідношенням, дозволяє зробити висновок, що частина прибутку, яку отримає держава до моменту завершення інвестиційної фази та повернення вкладень інвестором, буде становити лише 31%.

А, враховуючі те, що додатково держава нарахує на прибуткову частину податкове навантаження, то доля прибутку України в УРП може досягнути 60%.

Цікавий кейс складається при застосуванні норм УРП під час розвідки та видобутку, наприклад, газу ущільнених пісковиків. У даному випадку передбачається підвищення кількості закладених свердловин, що значно підвищує вартість інвестиційної стадії проєкту. Такі свердловини можна забурувати кущовим методом, однак вони мають менший період експлуатації, тому термін повернення проєктних витрат подовжується і рівномірно розподіляються протягом терміну експлуатації.

Тому, так звана українська модель має дві суттєві вади: відносний статичний опір R-фактору і значне зростання витрат на забурування нових свердловин. Саме тому, значення R-фактору розташовуватиметься довгий час у часовому проміжку із розміром, що не перевищує 2, отже, – повертати вкладення інвестора учасники УРП будуть прогнозовано не один десяток років [2].

Виклики та можливості для України від угоди про розподіл продукції із США

Рідкісноземельні елементи (РЗЕ), про які іде мова в угоді, запропонованої з боку США, – це 7 елементів таблиці Менделєєва або їх сполуки: С – вуглець та вуглеводні, Li – літій, Ti – титан, Be – берилій, U – унунтрій та йому подібні елементи, а, також, Mn – руда мангану та Fe – залізна руда.

Даними елементами та їх сполуками ми стикаємось щодня у сучасних комунікаційних гаджетах, електротранспорті та фотовольтаїчних модулях, крім того, РЗЕ застосовують для виготовлення спецпокриттів приладів освітлення, оптиці, хімічному технологічному обладнанні, та, навіть, в конструктивних елементах атомних електростанцій.

Китайська Народна Республіка тривалий час домінував на ринку РЗЕ, ведучи торгівельну політику з елементами демпінгу для деформування світової конкуренції. Саме тому, у багатьох країнах світу галузь видобутку, а за потреби – і збагачування, залишалась нерозвиненою. Разом з тим, протистояння на міжнародних ринках США та КНР призвело до пошуку нових постачальників РЗЕ для високотехнологічних галузей економіки. Розвідані поклади мають Австралія, Бразилія, В'єтнам, Гренландія, Норвегія та Росія, але у геополітичному відношенні Україна знаходиться у самому вразливому стані. Локалізація українських ліцензійних площ рідкоземельних металів наведена на рисунку 2.

З погляду геологічної структури, Україна отримала скарбницю мінералів вигляді Українського кристалічного щита, який багатий на цінні мінерали, та Донецько-Дніпровську западину із покладами вуглеводнів. Структурно, можна виділити Український кристалічний щит, Донецьку складчасту область та Причорноморську западину. Кристалічний щит – це, переважно, – мінерали, як металів, так і металоїдів (напівметалів). Впадини багаті на вуглеводні – вугіллям, газом, нафтою, а складчаста область – і вуглеводнями, і металами.

Рідкоземельних металів на підконтрольній території у нас не так і багато, а ось окуповане росіянами Приазов'я дуже багате на рідкісні і рідкоземельні метали (рисунк 3): там є перспектива промислового видобутку. Наприклад, Мазурівське родовище рідкісноземельних та рідкісних металів: цирконію, гафнію, ніобію, танталу. Там же Мазурівське родовище нефелінового сієнта – це субпаралельні жили з великим вмістом рідкісних мінералів, що було промисловою базою Донецького хіміко-металургійного заводу. Геологи називали Мазурівське родовище – еталонним. Взагалі, все Приазов'я – це цінний ресурс у контексті рідкісних та рідкісноземельних металів, оскільки Приазовський майданчик знаходиться на південно-східному мегаблоці Українського щита. Але Мазурівка – це Волноваха, а отже, під окупацією росіян.

В цілому, для України це був ресурс перспективної розробки, тому що в старому технологічному укладі він був у нас не затребуваний, а до нового техноукладу ми ще не підійшли. Наразі це освоєння не реальне, оскільки територію окуповано. До речі, цілком можливо, що Росія запустить освоєння цих природних ресурсів з урахуванням підконтрольних їй промислових активів Донбасу.

Ще й не забуваємо щодо величезних покладів газу ущільнених пісковиків, які «в народі» називали сланцевим газом. Чим Україна ще цікава США у контексті ресурсів? Експерти виділяють кілька напрямків:

1. Видобуток урану.
2. Видобуток титану.
3. Графіт та германій - металоїди.
4. Літій – лужний метал.
5. Цирконій – перехідний метал.

Але, навіть, усе це разом узятє не зможе відшкодувати витрати США на допомогу Україні, тим більше, що це дорогі в експлуатації та технологічно складні родовища. До речі, в оціночній вартості наших природних ресурсів у 10 трлн доларів США, майже половина – це вугілля, яке Америці не потрібне, як вже й було ви через руйнування більшості теплових електростанцій (на рівні 92 % від встановленої потужності). Географічно, майже, половина родовищ природних ресурсів – окупована. Тільки в рамках абсолютно фантастичного проекту «переробки Українського щита» на складові його мінерали можна вийти на суму в кілька сотень мільярдів доларів. Але собівартість такої «утилізації» Кристалічного щита буде порівнянна з виручкою, якщо не вкотре її перевищить. Що в Україні є у швидкому доступі – так це залізна та марганцева руда. Ці запаси контролюють українські олігархи та трансконтинентальні компанії. Приблизно 5–7% Полтавського ГЗК (у нього найкраща за якістю залізна руда) вже належить американській Blake Rock.

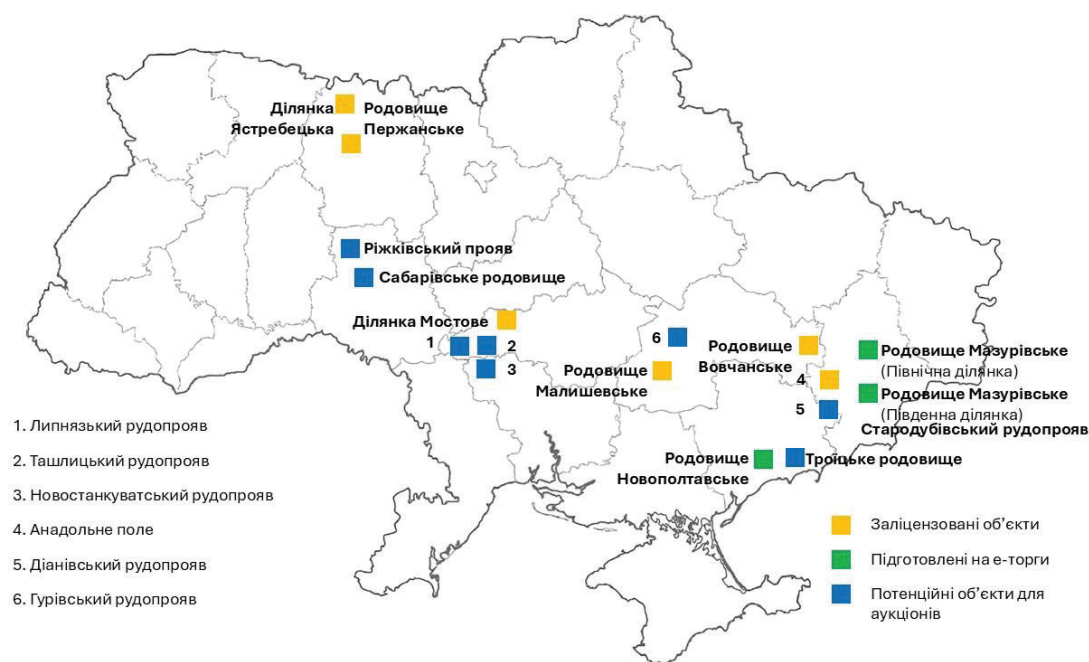

Рис. 2. Локалізація ліцензійних ділянок рідкоземельних металів в Україні

Джерело: складено авторами

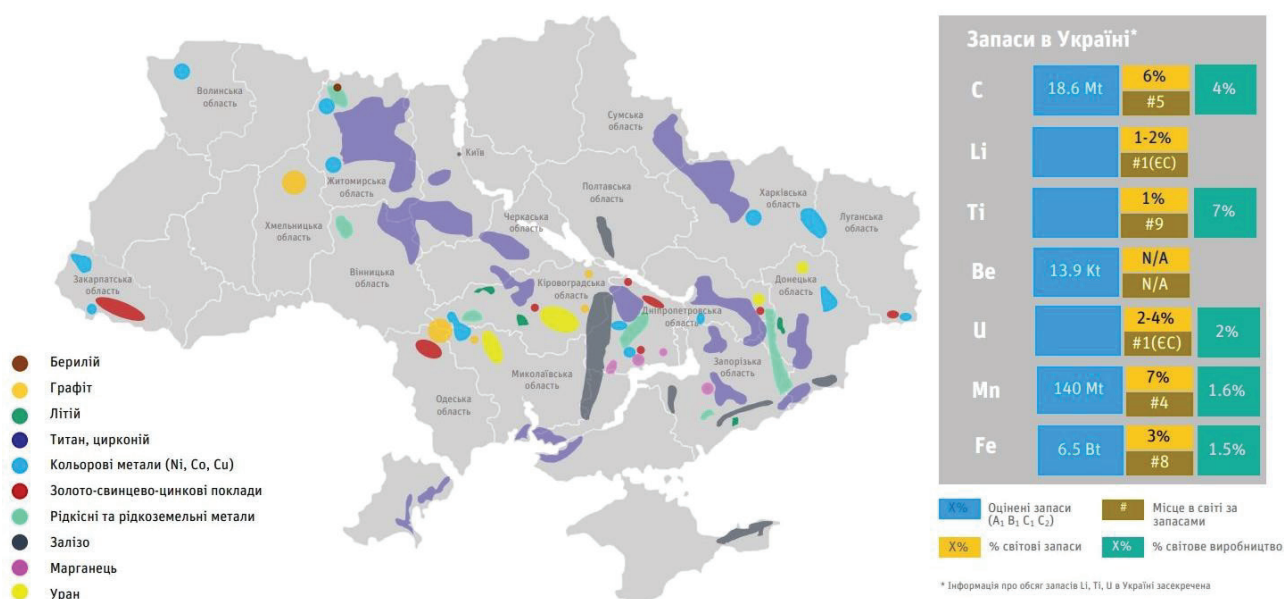

Рис. 3. Залягання покладів рідкоземельних металів на території України

Джерело: складено авторами

Висновки. За результатами проведеного авторами дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Угода про розподіл продукції – є дієвим нормативно-правовим та економічним інструментом для забезпечення ефективного використання природних ресурсів, зокрема нових видобувних проєктів.

2. Проаналізовані діючі угоди про розподіл продукції демонструють високу прибутковість від використання даного нормативно-правового інструменту для бюджету держави-власника корисних копалин на рівні 60–70% від загального прибутку за видобувним проектом. Крім того, інструментарій дозволяє формувати додаткову супутню інфраструктуру, що позитивно відбивається на поточній соціально-економічній ситуації.

3. Поклади рідкоземельних мінералів в Україні є значними, більшість з них знаходиться на тимчасово окупованих територіях в межах Донецько-Дніпровської западини та Приазовської низовини, а поклади в межах Українського щита є малопродуктивними та потребують значних інвестицій у їх освоєння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Павлюк К. В. Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. 2010. № 17. С. 10–19.
2. Фесенко І. А. Організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом видобувних підприємств. *Вісник економічної науки України*. 2010. № 1 (17). С. 138–142.
3. Малицький А. А. Ресурсне забезпечення функціонування організаційно-економічного механізму управління підприємствами видобувної галузі. *Простір і час сучасної науки*. 2012. № 2 (12). С. 28–34. URL: <http://intkonf.org> (дата звернення 03.03.2025).
4. Ліпич О. М. Ефективність виробничо-ресурсного потенціалу підприємства: фактори впливу та критерії оцінки. *Науковий вісник НЛТУУ*. 2005. Вип. 15.5. С. 356–364.
5. Трифонова О. В. Ефективне управління виробничими ресурсами як передумова інвестиційної привабливості вугільних шахт. *Економіка промисловості*. 2007. № 4. С. 97–101.
6. Єфімова О. Системний підхід – основа управління діяльністю підприємств. *Персонал*. 2007. № 2. С. 67–71.
7. Шаманська О. І. Загальна система формування економічного потенціалу видобувного підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 2 (92). С. 109–114.
8. Угода про розподіл продукції. *Юридична енциклопедія* / за ред. кол. Ю. С. Шемшученко. Київ, 2004. С. 767–768.

REFERENCES:

1. Pavlyuk K. V. (2010) Sutnist' i rol' derzhavno-pryvatnoho partnerstva v sotsial'no-ekonomichnomu rozvytku derzhavy [The essence and role of public-private partnership in the socio-economic development of the state]. *Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu – Scientific works of the Kirovohrad National Technical University*, vol. 17. pp. 10–19.
2. Fesenko I. A. (2010) Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm upravlinnya resursnym potentsialom vydobuvnykh pidpryyemstv [Organizational and economic mechanism of resource potential management of extractive enterprises]. *Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrainy – Bulletin of Economic Science of Ukraine*, vol. 1 (17). pp. 138–142.
3. Malysky A. A. (2012) Resursne zabezpechennya funktsionuvannya orhanizatsiyno-ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnya pidpryyemstvamy vydobuvnoyi haluzi [Resource support for the functioning of the organizational and economic mechanism of management of extractive industry enterprises]. *Prostir i chas suchasnoyi nauky – Space and time of modern science*. vol. 2 (16). pp. 28–34. Available at: <http://intkonf.org> (access March 3, 2025).
4. Lypych O. M. (2005) Efektyvnist' vyrobnycho-resursnoho potentsialu pidpryyemstva: faktory vplyvu ta kryteriyi otsinky [Efficiency of production and resource potential of the enterprise: factors of influence and criteria of assessment]. *Naukovyy visnyk NLTUU – Scientific Bulletin of the NLTUU*. 2005. vol. 15.5. pp. 356–364.
5. Trifonova O. V. (2007) Efektyvne upravlinnya vyrobnychymy resursamy yak peredumova investytsiynoyi pryvablyvosti vuhil'nykh shakht [Effective management of production resources as a prerequisite for the investment attractiveness of coal mines]. *Ekonomika promyslovosti – Industrial Economics*. vol. 4. pp. 97–101.
6. Efimova O. (2007) Systemnyy pidkhid — osnova upravlinnya diyal'nistyu pidpryyemstv [System approach — the basis of enterprise activity management]. *Personal – Personnel* vol. 2. pp. 67–71.
7. Shamanska O. I. (2009) Zahal'na systema formuvannya ekonomichnoho potentsialu vydobuvnoho pidpryyemstva [General system of formation of economic potential of a mining enterprise]. *Aktual'ni problemy ekonomiky – Current problems of economy*. vol. 2 (92). pp. 109–114.
8. Shemshuchenko Yu. S. (Eds). (2004) Uhoda pro rozpodil produktsiyi [Production Sharing Agreement]. *Yurydychna entsyklopediy – Legal Encyclopedia*. Kyiv. (in Ukrainian).

УДК 338.347.7

JEL F21, F53, F64

Закревський Андрій Анатолійович, аспірант, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Ігнат'єв Станіслав Євгенович**, кандидат географічних наук, професор, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»; начальник департаменту науково-технічного нагляду за експлуатацією та розвитку ПСГ філія «Інститут транспорту газу» АТ «Укртрансгаз». **Економічні аспекти застосування угоди про розподіл продукції під час освоєння українських надр США.**

У статті розглянуто використання угод про розподіл продукції, як високу інструмент формування високої прибутковості для бюджету держави-власника корисних копалин на рівні 60–70% від загального прибутку за видобувним проектом. Крім того, інструментарій дозволяє формувати додаткову супутню інфраструктуру, що позитивно відбивається на поточній соціально-економічній ситуації. Президент США Дональд Трамп заявив, що хоче укласти з Україною угоду про надання допомоги в обмін на гарантії доступу до рідкісноземельних

металів. Сьогодні відбуваються активні дискусії щодо вимоги від США із передачі українських надр у користування на суму у 300 млрд. доларів США. Автори вважають, що пропозиція від США є унікальною можливістю для України щодо ефективного освоєння надр, створення нових робочих місць, наповнення державного бюджету та розвиток супутніх бізнесів, що створюють додану вартість сировині. У публікації розглянуто застосування економічно-правового інструменту – угоди про розподіл продукції на прикладі досвіду Казахстану та України, а також здійснено аналіз локалізації покладів рідкоземельних корисних копалин на території країни.

Ключові слова: угода про розподіл продукції, потенціал надр, надрокористувач, рідкоземельні метали, геологічні поклади, Донецько-Дніпровська западина, Приазовська низовина, Український щит.

UDC 338.347.7

JEL F21, F53, F64

Andriy Zakrevsky, Postgraduate student, National University “Poltava Polytechnic named after Yuriy Kondratyuk”. **Stanislav Ignatiev**, Candidate of Geographical Sciences, Professor, National University “Poltava Polytechnic named after Yuriy Kondratyuk”; Head of the Department of Scientific and Technical Supervision of the Operation and Development of UGS, Branch “Institute of Gas Transportation” of JSC “Ukrtransgaz”.
Economic aspects of the application of a production sharing agreement during the development of Ukrainian subsoil by the USA.

The article considers the use of production sharing agreements as a high-yield tool for generating high profitability for the budget of the state-owner of minerals at the level of 60–70% of the total profit from the mining project. In addition, the toolkit allows for the formation of additional related infrastructure, which has a positive impact on the current socio-economic situation. US President Donald Trump announced that he wants to conclude an agreement with Ukraine on providing assistance in exchange for guarantees of access to rare earth metals. Today, there are active discussions regarding the US demand for the transfer of Ukrainian subsoil for use in the amount of 300 billion US dollars. The authors believe that the US proposal is a unique opportunity for Ukraine to effectively develop subsoil, create new jobs, replenish the state budget and develop related businesses that create added value to raw materials. The publication examines the application of an economic and legal instrument – a production sharing agreement – using the experience of Kazakhstan and Ukraine as an example, and also analyzes the localization of rare earth mineral deposits in the country. The analyzed actions of the production sharing agreement demonstrate high profitability from the use of this regulatory instrument for the budget of the state-owner of minerals at the level of 60–70% of the total profit from the mining project. In addition, the toolkit allows for the formation of additional accompanying infrastructure, which has a positive impact on the current socio-economic situation. The Ukrainian model has two significant drawbacks: the relative static resistance of the R-factor and a significant increase in the cost of fouling new wells. That is why the value of the R-factor will be located for a long time in a time interval with a size not exceeding 2, therefore, the participants in the production sharing agreement will be expected to return the investor's investment for more than a dozen years. Deposits of rare earth minerals in Ukraine are significant, most of them are located in temporarily occupied territories within the Donetsk-Dnieper Basin and the Azov Lowland. Geographically, almost half of the natural resource deposits are occupied. Only within the framework of an absolutely fantastic project of processing the Ukrainian Shield can it be possible to get several hundred billion dollars for its constituent minerals. But the cost of such “utilization” of the Crystal Shield will be comparable to the revenue, if not exceed it once again. What is readily available in Ukraine is iron and manganese ore.

Key words: production sharing agreement, subsoil potential, subsoil user, rare earth metals, geological deposits, Donetsk-Dnieper Depression, Azov Lowland, Ukrainian Shield.